

מבט על, גיליון 1106, 14 בנובמבר 2018

משמעויות ביקור ראש ממשלת ישראל בעומאן

יואל גוז'נסקי, קובי מיכאל וזכי שלום

את ביקורו של ראש הממשלה בעומאן יש לראות כשלב נוסף בקידום נורמליזציה בין ישראל למדינות ערביות. היחסים בין ישראל לעומאן אינם חדשים, אך הפומביות לו זכה הביקור על ידי הסולטנות, כמו גם ההופעות הרשמיות של משלחת הג'ודו הישראלית באבו-דאבי ואירוחה המתקשר של שרת התרבות הישראלית שם, מסמלים התפתחות בנכונות של חלק ממדינות המפרץ להחצין את יחסיהן עם ישראל גם כלפי פנים ולאחות פומבית על אודות נכונות לקדם באופן הדרגתי את נרמול היחסים עמה, אמנם בכפוף להתקדמות קונקרטית בתהליך המדיני. מבחינת ישראל, ראוי יהיה לנצל את הישגיה בזירה האזורית, למנף את השיפור המשמעותי במעמדה האזורי ובפרט את שיפור היחסים בינה לבין עומאן בשירות האינטרסים האסטרטגיים שלה. לפיכך, נכון יהיה מבחינתה לגבות את הממשל האמריקאי ולהכיר בחשיבות "עסקת המאה", שממשל טראמפ עסוק בהכנתה ומבקש את תמיכתן של מדינות המפרץ בה, בין היתר תוך מינוף תפקידה האפשרי של עומאן בהפשרת המתח בין הרשות הפלסטינית לממשל האמריקאי.

בשנים האחרונות חלה התקרבות הדרגתית, שהתבטאה בביטויי נורמליזציה זהירים שנעשו תכופים ומשמעותיים יותר, בין מדינת ישראל לבין כמה ממדינות המפרץ הערביות, המוגדרות "פרגמטיות". שיא חדש בתהליך זה נרשם עם ביקור פומבי ראשון מזה 22 שנים של ראש ממשלת ישראל בעומאן (יצחק רבין ביקר שם ב-1994 ושמעון פרס ב-1996), שאליו הגיע, כך דווח, בטיסה מעל ערב הסעודית.

בהשוואה למדינות מפרץ אחרות, עומאן מנהלת מדיניות חוץ ייחודית. במהלך שנות שלטונו הפנה הסולטאן קאבוס בן סעיד את ההכנסות האדירות של הסולטנות מנפט למפעל פיתוח אדיר והחל ליישם מדיניות חוץ ניטרלית, כמענה לחולשתה היחסית של הסולטנות על אף מיקומה האסטרטגי. עומאן שומרת על היחסים הקרובים ביותר עם איראן בהשוואה לשכנותיה במפרץ ומנצלת קשרים אלה גם מול ערב הסעודית, שאת השפעתה הפוליטית והדתית עומאן מבקשת לרסן. קרבתו של קאבוס לאיראן תרמה גם לגיבוש הסכם הגרעין עם איראן על ידי אירוח מפגשי משא ומתן בין נציגים אמריקאים ואיראנים.

גם את יחסה של עומאן לישראל ואת היסטוריית היחסים המיוחדים בין המדינות, שהחלה כבר בשנות השבעים, ניתן לייחס למסגרת זו של מדיניות חוץ יוצאת דופן בזירה הערבית. יחסה של עומאן לישראל לאורך השנים, בשונה לזה של שכנותיה במפרץ, התאפיין, למשל, בהמשך שיתופי פעולה בתחומי המים כתוצר של תהליך מדריך וכן בסיוע צבאי, שדווח כי הוגש לסולטנות על ידי ישראל גם בשנים שבהם נותקו הקשרים הגלויים בינה לבין מדינות המפרץ בשל המשבר בתהליך המדיני עם הפלסטינים. לכן, הגם שביקור נתניהו בעומאן התרכז, ככל הנראה, בנושא התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני – יודגש שלביקור ראש ממשלת ישראל בעומאן קדם ביקור שערך

בסולטנות נשיא הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס - הוא חשף את יכולתה של ישראל להסתייע בעומאן גם בסוגיות אחרות, ביניהן, כך דווח, בהעברת מסרים לסוריה ולאיראן. בנוסף, אפשר שביקורו של נתניהו בעומאן יסלול דרך למדינות נוספות במפרץ ללכת בעקבות הסולטנות ולנקוט צעדים בוני אמון נוספים כלפי ישראל.

ואכן, את ביקורו של ראש הממשלה בעומאן יש לראות כשלב נוסף בקידום נורמליזציה בין ישראל למדינות ערביות. זאת, למרות שלהתקרבות בין ישראל לעומאן רקע שונה מזה של ההתקרבות בינה לבין מדינות אחרות במפרץ – אלה השותפות לראייתה של ישראל את איראן כאיום מרכזי. פעילותה הצבאית של ישראל נגד איראן כדי למנוע התבססות איראנית בסוריה, שיתוף הפעולה ההדוק בין ישראל לממשל טראמפ נגד הסכם הגרעין עם איראן, ובנוסף סיוע מודיעיני ואולי גם אופרטיבי שמגישה ישראל למדינות במפרץ – כל אלה הובילו למסקנה שישראל הינה נדבך מרכזי וחשוב בהגנה על האינטרסים הלאומיים שלהן. במקביל נשחקה בהדרגה מרכזיותו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני במדיניותן האזוריות של כמה ממדינות המפרץ ונחלשה התניית קשרים עם ישראל בפתרון. ביטויים לכך ניתן היה למצוא בתגובה המינוורית והמכילה של אותן מדינות לשורת מהלכים משמעותיים שנקט ממשל טראמפ, אשר ביטאו אהדה מופגנת כלפי ישראל.

לעומתן, עומאן מייחסת חשיבות רבה יותר לסוגיה הישראלית-פלסטינית (הגם שסביר שהיא מוטרדת מאפשרות של התפתחות עימות צבאי בין ארצות הברית לאיראן), ולכן היא נרתמת למאמץ לחדש את התהליך המדיני. זאת, באמצעות ניסיון לרכז את העמדה הפלסטינית כלפי ארצות הברית ואולי גם לשכנע את הצדדים לשוב לשולחן המשא ומתן, תוך ניצול קשריה המיוחדים עם ישראל ועם ארצות הברית. למעשה, עומאן הוכיחה כי גם על רקע הקיפאון המדיני הנמשך, במציאות בה ערב הסעודית מצניעה את יחסיה המתפתחים עם ישראל ואיראן מצויה בעימות ישיר עם ישראל בזירות סוריה ורצועת עזה, יש ביכולתה להעמיק את קשריה עם ישראל והיא נכונה לסייע להפשרת המבוי הסתום בתהליך המדיני.

כאמור, היחסים בין ישראל לעומאן אינם חדשים. אך הפומביות לו זכה הביקור על ידי הסולטנות, כמו גם ההופעות הרשמיות של משלחת הגידו הישראלית באבו-דאבי (גם אם נכפה עליה על ידי איגוד הגידו העולמי) ואירוחה המתקשר של שרת התרבות הישראלית שם, מסמלים התפתחות בנכונות של חלק ממדינות המפרץ להחזין את יחסיהן עם ישראל גם כלפי פנים ולאודות פומבית על אודות נכונות לקדם באופן הדרגתי את נרמול היחסים עמה, אמנם בכפוף להתקדמות קונקרטית בתהליך המדיני.

סביר להניח שהביקור שיקף רצון עומאני לרצות את הממשל האמריקאי על רקע דיווחים בדבר הבשלת "תכנית המאה" להסדר ישראלי-פלסטיני, שהוא מתכוון להציג. קרוב לוודאי, שהממשל האמריקאי לוחץ על מדינות המפרץ להאיץ ביטויי נורמליזציה עם ישראל כדי להקל על ההנהגה הישראלית להרחיב את הלגיטימציה הביתית שלה לקבל את היוזמה, כשתוצא, בהסתייגויות מעטות ככל האפשר. לעומאן כלים לסייע לתהליך המדיני ולו משום שהיא אולי השחקן היחיד כעת הזוכה לאמון כלשהו מצד ישראל והרשות הפלסטינית כאחד. בעוד ההנהגה הפלסטינית הצהירה לא פעם כי ארצות הברית אינה עוד מתווך הוגן, אישר שר החוץ העומאני את תמיכתה של עומאן בנשיא טראמפ ובתפקידה של ארצות הברית בחידוש המשא ומתן בין ישראל

לפלסטינים. אפשר שהמהלך העומאני, לצד ביטויי נורמליזציה מצד מדינות נוספות במפרץ, יסייעו להגמיש את העמדות הפלסטיניות ביחס לחידוש המשא ומתן עם ישראל ולהחליש התנגדות צפויה למהלכים שינקוט הממשל האמריקאי בכיוון זה.

ישראל מצידה גרפה הישג דיפלומטי לא מבוטל בעצם פומביות הביקור, גם אם כשלעצמו לא יניב תוצאות ממשיות בהקשר הפלסטיני. יש לזכור, כי התקדמות בתהליך המדיני תלויה ראשית כל ביכולת הצדדים עצמם לגשר על הפערים המשמעותיים ביניהם, והרבה פחות מכך ביכולות הדיפלומטיות של עומאן, הגם שאינן מועטות.

ממשלת ישראל מבקשת לקדם פרדיגמה ("מן החוץ פנימה") הכוללת את הידוק היחסים עם מדינות ערביות ואסלאמיות שעמן אין לה יחסים, כדי להחליש את הרשות הפלסטינית – ליטול ממנה את אפשרות הווטו, לשיטתה, על קידום נורמליזציה ביחסי מדינות ערביות עם ישראל ועל חידוש התהליך המדיני, וכן על קידום הסדרה ברצועת עזה בתנאים הנוחים לישראל. בהקשר זה יש להזכיר גם את מאמצייה של קטר לקדם הסדרה בין ישראל לבין חמאס, המתבצעים בתאום עם ישראל. שיתוף פעולה זה של קטר עם ישראל ועם חמאס, שני יריבים מרים של הרשות הפלסטינית, פוגע גם הוא במעמדה של הרשות שכן הוא מחליש את יכולתה להפעיל לחץ על רצועת עזה ולמנוע הסדרה בין ישראל לחמאס תוך עקיפתה. במובנים אלה, ובפרט משום שבניגוד לעבר אין מדובר בפתרון הסכסוך אלא בהתקדמות בתהליך כתנאי להתקרבות בין ישראל לבין מדינות ערביות, ביקורו הפומבי של ראש הממשלה נתניהו בעומאן העניק רוח גבית למדיניותו הגורסת הידוק קשרים עם העולם הערבי כמהלך מקדים או מקביל לתהליך המדיני עם הפלסטינים.

מבחינת ישראל, ראוי יהיה לנצל את הישגיה בזירה האזורית, למנף את השיפור המשמעותי במעמדה האזורי ובפרט את שיפור היחסים בינה לבין עומאן בשירות האינטרסים האסטרטגיים שלה. לפיכך, נכון יהיה מבחינתה לגבות את הממשל האמריקאי ולהכיר בחשיבות "עסקת המאה", שממשל טראמפ עסוק בהכנתה ומבקש את תמיכתן של מדינות המפרץ בה, בין היתר תוך מינוף תפקידה האפשרי של עומאן בהפשרת המתח בין הרשות הפלסטינית לממשל האמריקאי.